

RAQAMLASHTIRISHNING KOMPANIYANING MOLİYAVIY BOSHQARUVIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH

Qudratova Gulbahor Noʻmanovna

Oʻzbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Raqamlashtirish hozirgi davrda kompaniyalar moliyaviy boshqaruv tizimini tubdan oʻzgartirayotgan muhim omillardan biri hisoblanadi. Moliyaviy boshqaruvning asosiy vazifasi kompaniya moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish, daromad va xarajatlarni muvozanatda ushlash hamda barqaror rivojlanishni ta'minlashdan iborat. Aynan raqamli texnologiyalar ushbu vazifalarni bajarishda yuqori aniqlik va tezkorlikni ta'minlab bermoqda. Oʻzbekiston sharoitida ham soʻnggi yillarda raqamlashtirish jarayoni davlat va xususiy sektor moliyaviy boshqaruvida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Raqamlashtirish natijasida kompaniyalarda moliyaviy hisob-kitoblar avtomatlashtirilmoqda, bu esa inson omili sabab yuzaga keladigan xatoliklarni kamaytiradi. Masalan, Oʻzbekistonda 2023-yilda Davlat soliq qoʻmitasi ma'lumotlariga koʻra, elektron hisob-faktura va onlayn nazorat-kassa mashinalari joriy etilishi natijasida soliq tushumlari hajmi qariyb 20 foizga oshgan. Bu holat kompaniyalarda moliyaviy intizom va shaffoflik kuchayganini koʻrsatadi. Elektron moliyaviy tizimlar orqali har bir operatsiya real vaqt rejimida qayd etilishi moliyaviy boshqaruv sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Raqamlashtirish moliyaviy rejalashtirish va prognozlash jarayoniga ham kuchli ta'sir koʻrsatadi. Zamonaviy dasturiy ta'minotlar yordamida kompaniyalar pul oqimlarini tahlil qilish, daromad va xarajatlarni oldindan bashoratlash imkoniyatiga ega boʻlmoqda. Oʻzbekiston bank sektorida bunga yaqqol misollar mavjud. Markaziy bank ma'lumotlariga koʻra, 2024-yil holatiga respublikada 35

milliondan ortiq bank kartalari muomalada bo‘lib, barcha to‘lovlarning 60 foizdan ortig‘i raqamli shaklda amalga oshirilmoqda. Bu banklarning moliyaviy boshqaruvida likvidlikni nazorat qilish va risklarni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, raqamlashtirish kompaniya xarajatlarini optimallashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Avtomatlashtirilgan buxgalteriya va moliyaviy boshqaruv tizimlari xodimlar sonini qisqartirish, hujjat aylanishini tezlashtirish va operatsion xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi. O‘zbekistondagi kichik va o‘rta biznes subyektlarida ERP tizimlarini joriy etish natijasida boshqaruv xarajatlari o‘rtacha 15–25 foizga kamaygani kuzatilmoqda. Bu esa kompaniya foydasining oshishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamlashtirishning yana bir muhim jihati moliyaviy nazorat va audit jarayonlarining kuchayishidir. Elektron tizimlar orqali barcha moliyaviy operatsiyalar tarixda saqlanadi va istalgan vaqtda tahlil qilish mumkin bo‘ladi. Bu korrupsiya va moliyaviy suiiste’mollik xavfini kamaytiradi. O‘zbekistonda davlat xaridlarining elektron platformalar orqali amalga oshirilishi natijasida milliardlab so‘mlik noqonuniy xarajatlarning oldi olinayotgani raqamlashtirishning moliyaviy boshqaruvdagi ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, raqamlashtirish kompaniya moliyaviy boshqaruvida strategik boshqaruv sifatini ham oshiradi. An’anaviy boshqaruvda moliyaviy qarorlar ko‘pincha o‘tgan davr ko‘rsatkichlariga asoslanib qabul qilinar edi, raqamli tizimlar esa real vaqt rejimidagi ma’lumotlar asosida tezkor va asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Masalan, O‘zbekistondagi yirik savdo va ishlab chiqarish korxonalarida raqamli tahlil vositalari yordamida mahsulot tannarxi, foyda marjasi va pul oqimlari doimiy monitoring qilinmoqda. Natijada moliyaviy yo‘qotishlar kamayib, foydalilik darajasi oshmoqda.

Raqamlashtirishning moliyaviy boshqaruvga ta’siri investitsiyalarni jalb etishda ham muhim ahamiyatga ega. Shaffof va raqamlashtirilgan moliyaviy hisobotlar investorlar va kredit beruvchi tashkilotlar uchun ishonchli axborot manbai

hisoblanadi. O‘zbekiston Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etgan korxonalarga xorijiy investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshgan. Chunki raqamlashtirilgan moliyaviy boshqaruv investorlar uchun risklarni aniq baholash imkonini beradi.

Bundan tashqari, raqamlashtirish soliq rejalashtirish va soliq majburiyatlarini bajarish jarayonini ham yengillashtiradi. Elektron soliq hisobotlari, onlayn deklaratsiyalar va avtomatik hisob-kitoblar kompaniyalarga soliq to‘lovlarini o‘z vaqtida va aniq amalga oshirish imkonini yaratmoqda. O‘zbekistonda “my.soliq.uz” platformasi orqali taqdim etilayotgan elektron xizmatlar natijasida ko‘plab kompaniyalarda soliq bilan bog‘liq jarimalar va kechikishlar kamaygan. Bu esa moliyaviy boshqaruvning barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Raqamlashtirish jarayonida moliyaviy risklarni boshqarish tizimi ham takomillashadi. Zamonaviy dasturlar yordamida valyuta risklari, likvidlik riski va kredit risklari oldindan aniqlanib, tegishli choralar ko‘riladi. Masalan, bank va moliya tashkilotlarida avtomatlashtirilgan risk-menejment tizimlari orqali muammoli kreditlar ulushi nazorat qilinib, ularning kamayishiga erishilmoqda. Bu holat kompaniyalarning moliyaviy barqarorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, raqamlashtirishni joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, dastlabki bosqichda yuqori moliyaviy xarajatlar, malakali mutaxassislar yetishmasligi va axborot xavfsizligi masalalari kompaniyalar uchun muhim muammo bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston sharoitida ayrim kichik korxonalar raqamli tizimlarni joriy etishda moliyaviy imkoniyatlarning cheklanganligi sababli qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Biroq uzoq muddatda raqamlashtirish keltiradigan iqtisodiy samaradorlik bu xarajatlarni to‘liq oqlaydi.

Umuman olganda, raqamlashtirish kompaniya moliyaviy boshqaruvining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. U moliyaviy jarayonlarni shaffof, tezkor va samarali qiladi, xarajatlarni optimallashtiradi va daromadlarni oshirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston miqyosida raqamli iqtisodiyotning izchil rivojlanishi

kompaniyalar moliyaviy boshqaruvini yangi bosqichga olib chiqib, mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Kelgusida raqamlashtirish kompaniya moliyaviy boshqaruvida sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyalarini keng joriy etish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalar moliyaviy ko'rsatkichlarni chuqur tahlil qilish, yashirin tendensiyalarni aniqlash va uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, savdo sohasidagi kompaniyalar xaridorlar xarid odatlari asosida daromad prognozlarini tuzib, pul oqimlarini yanada samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Raqamlashtirish moliyaviy boshqaruvda inson resurslaridan foydalanish samaradorligini ham oshiradi. Avtomatlashtirilgan tizimlar oddiy va takrorlanuvchi moliyaviy operatsiyalarni o'z zimmasiga oladi, bu esa moliyaviy menejer va buxgalterlarning strategik masalalarga ko'proq e'tibor qaratishiga imkon yaratadi. O'zbekiston korxonalarida bu holat moliyaviy boshqaruv xodimlarining mehnat unumdorligini oshirib, boshqaruv qarorlarining sifatini yaxshilamoqda.

Shuningdek, raqamlashtirish kompaniya va davlat o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni soddalashtiradi. Elektron tenderlar, onlayn to'lovlar va raqamli shartnomalar orqali moliyaviy operatsiyalar tez va shaffof amalga oshiriladi. O'zbekistonda davlat xaridlari va soliq tizimining raqamlashtirilishi natijasida kompaniyalar uchun vaqt va mablag' tejali, moliyaviy rejalashtirish yanada aniqroq olib borilmoqda.

Kelajakda O'zbekiston kompaniyalari moliyaviy boshqaruvida raqamlashtirish darajasining oshishi raqobat muhitini kuchaytiradi. Raqamli moliyaviy boshqaruvga ega bo'lgan kompaniyalar bozordagi o'zgarishlarga tez moslashadi, risklarni oldindan baholaydi va barqaror moliyaviy natijalarga erishadi. Bu esa nafaqat alohida kompaniyalar, balki butun milliy iqtisodiyot rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, raqamlashtirishni kompaniya moliyaviy boshqaruviga joriy etishda izchil va bosqichma-bosqich yondashuv muhim ahamiyatga ega. Avvalo, kompaniyalarda moliyaviy jarayonlarni tahlil qilish, qaysi yo‘nalishlarda avtomatlashtirish eng katta samara berishini aniqlash lozim. Shundan so‘ng, buxgalteriya hisobi, moliyaviy rejalashtirish, pul oqimlarini boshqarish va ichki nazorat tizimlarini raqamlashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilanishi kerak. O‘zbekiston kompaniyalari uchun bu jarayon moliyaviy boshqaruvning zamonaviy talablariga moslashish imkonini beradi.

Raqamlashtirish jarayonida xodimlarning raqamli savodxonligini oshirish ham muhim masala hisoblanadi. Moliyaviy menejerlar va buxgalterlar zamonaviy dasturiy ta‘minotlar bilan ishlash ko‘nikmalariga ega bo‘lishi zarur. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda moliya va buxgalteriya yo‘nalishida raqamli texnologiyalar bo‘yicha o‘quv kurslari va malaka oshirish dasturlari kengayib bormoqda. Bu esa kompaniyalarda raqamli moliyaviy boshqaruv tizimlarining samarali ishlashini ta‘minlamoqda.

Shuningdek, axborot xavfsizligi masalasi ham moliyaviy boshqaruvda alohida e‘tibor talab qiladi. Raqamlashtirilgan moliyaviy tizimlar katta hajmdagi maxfiy ma‘lumotlarni o‘z ichiga olgani sababli, ularni himoyalash zarur. O‘zbekiston kompaniyalarida axborot xavfsizligi choralarining kuchaytirilishi moliyaviy ma‘lumotlarning saqlanishi va ishonchliligini ta‘minlab, moliyaviy risklarni kamaytiradi.

Umuman olganda, raqamlashtirish kompaniya moliyaviy boshqaruvining samaradorligini oshiruvchi strategik vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. U moliyaviy jarayonlarni tezlashtiradi, shaffoflikni ta‘minlaydi, xarajatlarni kamaytiradi va daromadlarni ko‘paytirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi kompaniyalar moliyaviy barqarorligini mustahkamlab, ularning ichki va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirmoqda. Shu sababli, kelgusida kompaniyalar moliyaviy boshqaruvni

raqamlashtirishni faqat texnologik yangilik sifatida emas, balki uzoq muddatli strategik rivojlanishning muhim elementi sifatida ko'rib chiqishlari lozim. Bu esa nafaqat alohida korxonalar, balki butun O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror va innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Erkin Yusupov. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxona moliyasini boshqarish masalalari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020. – 216 b.
2. Aleksandr Auzan. Raqamli iqtisodiyot va institutsional o'zgarishlar. – Moskva: Yurayt, 2019. – 304 b.
3. Evgeniy Balatskiy. Raqamli transformatsiya iqtisodiyoti. – Moskva: Infra-M, 2020. – 287 b.
4. Paul Krugman. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. – New York: W. W. Norton & Company, 2009. – 224 p.
5. Erik Brynjolfsson, McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W. W. Norton & Company, 2014. – 306 p.